

Nacionālā tirgus uzraudzības stratēģija 2022. – 2026. gadam. Kopsavilkums

Latvijai kā ES dalībvalstij jānodrošina, lai tirgus uzraudzības sistēma atbilstu Eiropas vienotā tirgus prasībām un Latvijas tirgū būtu pieejamas tikai drošas, noteiktām būtiskajām prasībām atbilstošas preces un pakalpojumi. Tirgus uzraudzība ir daļa no kopējā normatīvo aktu ieviešanas procesa un ir galvenais instruments preču drošuma uzraudzībai. Turklāt, tā ir priekšnosacījums normālai iekšējā tirgus, kā arī tirgus ekonomikas funkcionēšanai. Tirgus uzraudzība tiek veikta ar mērķi nodrošināt līdzvērtīgu aizsardzību visām personām visā ES teritorijā, izskaužot negodīgu konkurenci un veicinot uzticību tirgum.

Lai panāktu efektīvu valsts tirgus uzraudzību, kā arī labu sadarbību starp dalībvalstīm, plānojot valsts tirgus uzraudzības stratēģiju, tiek definēti attiecīgi mērķi un pasākumi. Latvijas tirgus uzraudzības stratēģijā ietverta kopējā valsts tirgus uzraudzības struktūra un organizācija, koordinācijas un sadarbības mehānismi starp iesaistītajām iestādēm, tirgus uzraudzības darbību un procedūru vispārīgs apraksts, prioritārās jomas, kā arī sadarbība ar ES dalībvalstīm. Stratēģijā aptverti Savienības saskaņošanas tiesību akti produktu jomā, kas saistīti ar Regulu (ES) 2019/1020, un visi produktu piegādes ķēdes posmi, tostarp imports un digitālās piegādes ķēdes, kā arī izklāstīti secinājumi par izaicinājumiem Latvijas uzraudzības sistēmā.

Latvijas tirgus uzraudzības stratēģija aptver laikposmu no tās apstiprināšanas līdz 2026. gada 16. jūlijam. Tā tiks periodiski pārskatīta Tirgus uzraudzības padomē ne retāk kā reizi 2 gados. Stratēģija izstrādāta atbilstoši Regulas (ES) 2019/1020 13. panta prasībām.

1. Valsts tirgus uzraudzības infrastruktūra un organizācija

Lai koordinētu darbu starp tirgus uzraudzības iestādēm, 2000. gadā tika izveidota Tirgus uzraudzības padome. Tā ir konsultatīva institūcija, kuras mērķis ir nodrošināt informācijas un viedokļu apmaiņu starp tirgus uzraudzības iestādēm. Tirgus uzraudzības padomes galvenais uzdevums ir veicināt vienotu pieeju tirgus uzraudzībai, tirgus uzraudzības iestāžu sadarbību saistībā ar nedrošām precēm un pakalpojumiem, kā arī kompetences sadali starp dažādām tirgus uzraudzības iestādēm, lai nodrošinātu visu preču uzraudzību un novērstu funkciju dublēšanos.

Tirgus uzraudzības padomes sekretariāta funkcijas īsteno Ekonomikas ministrija, un tās priekšsēdētājs ir Ekonomikas ministrijas pārstāvis. Tirgus uzraudzības padome lēmumus pieņem, atklāti balsojot, ar klātesošo padomes locekļu vienkāršu balsu vairākumu. Ja balsu skaits sadalās vienādi, izšķirošā balss ir padomes priekšsēdētājam.

Papildus dalībai Tirgus uzraudzības padomē, ķīmisko maisījumu un biocīdu uzraudzībā iesaistītās tirgus uzraudzības iestādes piedalās arī Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas darba grupā “Par ķīmisko vielu, maisījumu un biocīdu regulējuma jomas starpinstitucionālo sadarbību”, kas nepieciešama sekmīgai šīs jomas prasību uzraudzībai un kontrolei.

Vienotā sadarbības biroja (VSB) un Tirgus uzraudzības informācijas un saziņas sistēmas (ICSMS) valsts kontaktpunkta funkcijas pilda Ekonomikas ministrija. Pamatojoties uz Tirgus uzraudzības padomē nolemto, tā organizē tirgus uzraudzības iestāžu pārstāvjiem piekļuvi ICSMS informācijas sistēmai.

Tirgus uzraudzības funkcijas Latvijā veic šādas iestādes:

- Patērētāju tiesību aizsardzības centrs (PTAC);
- Pārtikas un veterinārais dienests (PVD);
- Valsts augu aizsardzības dienests (VAAD);
- Veselības inspekcija (VI);
- VSIA "Latvijas probes birojs" (LPB);
- Valsts vides dienests (VVD);
- Valsts tehniskās uzraudzības aģentūra (VTUA);
- Valsts policija (VP);
- Būvniecības valsts kontroles birojs (BVKB);
- Noteiktas funkcijas tirgus uzraudzībā nodrošina Valsts darba inspekcija, Ceļu satiksmes drošības direkcija, VSIA "Latvijas Jūras administrācija" un VID Muitas pārvalde.

Produktu uzraudzībai uz robežas iestādes sadarbojas ar VID Muitas pārvaldi. Efektīvākas uzraudzības nodrošināšanai iestādes ikdienas darbā izmanto arī ES līmeņa datubāzes- ICSMS un *Safety Gate*, jeb RAPEX sistēmas- gan ziņojot par neatbilstošiem produktiem, gan izmantojot sistēmā ievadīto informāciju uzraudzības darba plānošanai.

2. Pamatinformācija

Atbilstoši Tirgus uzraudzības Regulas (ES) 2019/1020 11.panta 3. punktā noteiktajam, tirgus uzraudzības iestādes veic produktu dokumentāras, fiziskas un laboratoriskas kontroles. Lai nodrošinātu efektīvu tirgus uzraudzību, iestādes nosaka prioritāri uzraugāmās jomas, kā arī sadarbojas ar muitu, lai veiktu efektīvu produktu uzraudzību uz robežas.

Latvijas tirgus uzraudzības iestādes datus par tirgus tendencēm lielākoties iegūst no sadarbības tīkliem ES līmenī, kā arī sadarbības partneriem nacionālā līmenī- uzņēmēju nevalstiskajām organizācijām un citām iestādēm, tai skaitā muitu, kas sniedz informāciju par produktu importa apjomiem. Tāpat iestādes nosaka tirgus tendences, analizējot pārbaūžu datus, vācot un apstrādājot pārbaūžu laikā savākto informāciju par iepriekšējiem periodiem.

3. Stratēģiskās izvēles

Prioritāri uzraugāmās jomas tiek noteiktas, pamatojoties uz tirgus uzraudzības iestāžu veiktajiem riska novērtējumiem:

- iepriekšējo gadu uzraudzības rezultātu analīzi;
- konstatēto pārkāpumu dinamiku konkrētajā preču grupā;
- preču patērētāju vai pakalpojumu saņēmēju kategorijas un ar preču lietošanu saistītos riskus;

- patērētāju sūdzību un iesniegumu analīzi pa preču grupām;
- sadarbība ar nevalstiskajām organizācijām un citiem partneriem;
- Savienības ātrās brīdināšanas sistēmas (*Safety Gate*) un Tirgus uzraudzības informācijas un saziņas sistēmas (ICSMS) ietvaros saņemto informāciju;
- statistiku par nelaimes gadījumiem Latvijā un Eiropas Savienībā;
- bīstamo iekārtu reģistra datu analīzi;
- starptautiskos projektus, kurus paredzēts realizēt nākamā gadā;
- jaunas normatīvo aktu vai piemērojamo standartu prasības.

Patērētāju tiesību aizsardzības centra prioritātes horizontālajās jomās ir e-komercijas uzraudzības stiprināšana, kā arī energoefektivitātes un ekodizaina prasību pastiprināta ieviešana un prasību skaidrošana gan komersantiem, gan patērētājiem, lai veicinātu enerģijas taupīgu un ilgtspējīgus patērētāju paradumus.

Starp prioritāri uzraugāmajām jomām ir arī:

- bērnu preču uzraudzība;
- pakalpojumu uzraudzība (spēļu laukumi, virvju trases, iekštelpu spēļu laukumi);
- mašīnietekļu un atpūtas kuģu uzraudzība;
- transportlīdzekļu un to sastāvdaļu uzraudzība;
- iekārtu ar gāzveida kurināmo uzraudzība;
- transportējamo spiedienietekļu uzraudzība;
- kuģu aprīkojuma uzraudzība;
- radioietekļu uzraudzība;
- bezpilota lidaparātu uzraudzība;
- elektroietekļu uzraudzība;
- ekodizains un energomarkējums;
- būvizstrādājumu uzraudzība;
- viedo produktu uzraudzība.

Valsts augu aizsardzības dienesta mēslošanas līdzekļu tirgus uzraudzības pārbaudes un kontroles paraugu ņemšana tiek plānota saskaņā ar vadlīnijām, kas katru gadu tiek aktualizētas, pamatojoties uz iepriekšējā gada pārbažu un mēslošanas līdzekļu testēšanas rezultātiem. Līdztekus plānotajām aprites vietu pārbaudēm un paraugu ņemšanai, pārbaudes un paraugu ņemšana tiek veikta, pamatojoties uz iedzīvotāju (patērētāju) sūdzībām.

Valsts tehniskās uzraudzības aģentūra, ņemot vērā tirgū piedāvātās jaunās traktortehnikas un piekabju apjomu, reģistrējot jaunu traktortehniku un piekabes, veic katras vienības atbilstības pārbaudi normatīvo aktu prasībām.

Veselības inspekcija proaktīvu kontroli veic līdzvērtīgi visās tās kompetencē esošo produktu kategorijās: kosmētikas līdzekļi; ķīmiskās vielas un maisījumi, tostarp, biocīdi un mazgāšanas līdzekļi, gaistošos organiskos savienojumus saturoši maisījumi; tetovēšanas līdzekļi; elektronisko cigarešu uzpildes šķidrums; vienreizlietojamās elektroniskās cigaretes un tabakas izstrādājumi. Līdz ar to prioritārie produkti atspoguļojas kontrolēto produktu kvantitatīvās proporcijās, kur tiem ir lielāks kontrolēto

produktu īpatsvars. Bīstamu ķīmisko maisījumu īpatsvaru kopumā kontrolēto ķīmisko maisījumu vidū plānots uzturēt vidēji 80% līmenī. Veselības inspekcija kā prioritāti ir noteikusi attālinātu medicīnisko ierīču uzraudzības koncepcijas attīstīšanu un ieviešanu uzraudzības darbā. Uzsvars ir uz kontroļu skaitu palielināšanu attiecībā uz e-komercijas piedāvājumiem.

Valsts vides dienesta veic pārbaudes pie darbībām ar F-gāzēm veicējiem un operatoriem, kuri savā darbībā izmanto F-gāzes, tai skaitā autoservisos.

Vides pārraudzības valsts birojs veic tirgus uzraudzības funkcijas ES Ekomarķējuma jomā.

4. Stratēģijas īstenošanas plāns

Latvijas tirgus uzraudzības iestādes veiks izpildes darbības atbilstoši noteiktajām prioritātēm, nepieciešamības gadījumā, izmantojot kādu no Tirgus uzraudzības Regulā (ES) 2019/1020 noteiktajām izpildes metodēm, piemēram, nopietna riska gadījumos, veicot produktu atsaukšanu vai piemērojot attiecīgas sankcijas. Tirgus uzraudzības pasākumu īstenošana tiks nodrošināta iestādēm piešķirto valsts budžeta līdzekļu ietvaros.

Līdz ar Tirgus uzraudzības Regulas (ES) 2019/1020 apstiprināšanu, nepieciešams veikt Latvijas tirgus uzraudzības sistēmas izvērtēšanu, lai gūtu pārliecību, ka Latvijas Tirgus uzraudzības sistēmā iesaistīto iestāžu resursu, pilnvaru un pienākumu apjoms ir pietiekams, lai būtu iespējams nodrošināt efektīvu tirgus uzraudzību. Līdz šim identificēta problemātika ar pirotehnisko izstrādājumu uzraudzību. Tāpat ir neskaidra iestāžu savstarpējā sadarbība ķīmisko vielu uzraudzībā, kas aktualizējās saistībā ar cementa uzraudzību uz robežas.

Būtiska loma tirgus uzraudzības sistēmas stiprināšanā ir kompetentiem darbiniekiem. Profesionāliem tirgus uzraudzības darbiniekiem ir nepieciešama augsta kvalifikācija, kas prasa gan piemērojamo tiesību aktu pārzināšanu un piemērošanu, tehnisko standartu izpratni un piemērošanu, kas bieži vien nav iespējams bez tehniskām zināšanām. Lai būtu iespējams piesaistīt un apmācīt atbilstošus speciālistus, ir jāceļ šīs profesijas prestižs nosakot atalgojumu, kas atbilst tehniskajās nozarēs strādājošo atalgojumam un jāizstrādā un jāuztur apmācību programma darbinieku izglītošanai. Jāņem vērā straujā e-komercijas attīstība, kā arī viedo produktu popularitāte, kas prasa darbiniekiem papildus prasmes digitālo rīku izmantošanai, piemēram, veicot pārbaudes, monitorējot tirgu, nosakot prioritātes un attīstot datus balstītu uzraudzību.

Nemot vērā Eiropas Savienības zaļajā kursā noteiktos mērķus, kā arī energoresursu cenu kāpuma tendences, nepieciešams pastiprināt energoefektivitātes un ekodizaina prasību ieviešanu un prasību skaidrošanu gan komersantiem, gan patērētājiem, lai veicinātu ilgtspējīgus patērētāju paradumus.

Nepieciešams nodrošināt ICSMS sistēmas izmantošanu un nacionālo informācijas sistēmu pieslēgšanu šai vienotajai ES sistēmai, lai mazinātu administratīvo slogu iestāžu darbiniekiem, kā arī izmantotu sistēmas datus risku vadībai

Nepieciešama aktīvāka tirgus uzraudzības iestāžu savstarpējā komunikācija gan Tirgus uzraudzības padomē, gan apmainoties ar labo praksi savstarpēji. Būtiski, ka tirgus uzraudzības darbā ir noteikti sadarbības principi arī sabiedrību un komersantiem. Jomas speciālisti var atbalstīt tirgus uzraudzības iestāžu darbu, piemēram, palīdzot identificēt problēmozonas, kam nepieciešama pastiprinātāka uzraudzība.

Produktu laboratoriskās pārbaudes ir būtiskas, lai pārliecinātos par produktu drošumu un atbilstību. Atbilstošu laboratoriju pieejamība Latvijā ir ierobežota un iestādēm bieži jāizmanto ārvalstīs esošu laboratoriju pakalpojumi. Paraugu pareiza nogādāšana ārvalstu laboratorijās ir dārgs un laikietilpīgs process. Nepieciešams darbs pie vietējo laboratoriju attīstības, piemēram, būvizstrādājumu un energoefektivitātes jomās

Palielinoties e-komercijas apjomiem, jāstiprina tirgus uzraudzības iestāžu pilnvaras un jāveicina labās prakses pārņemšana šīs jomas kontrolei. Jāpalielina e-komercijas pārbaūžu skaits, nodrošinot, ka katra uzraudzības iestāde nosaka iekšēju mērķi e-komercijas pārbaūžu veikšanai.

Jāveicina efektīva sadarbība tirgus uzraudzības iestādēm ar muitu produktu kontrolēm uz robežas.

5. Rezultāti un perspektīva

Lai būtu iespējams novērtēt tirgus uzraudzības rezultātus, plānots izmantot Eiropas Savienības Produktu atbilstības tīkla (*EU Product Compliance Network/ EUPCN*) izstrādātus rādītājus, piemēram: tirgus uzraudzībai paredzētie resursi, pārbaūžu un laboratorisko izmeklējumu skaits, neatbilstību skaits u.c. Atbilstošo rādītāju rezultātus plānots apkopot reizi gadā un apspriest Tirgus uzraudzības padomē.